

**Evropska ministarska konferencija
o mentalnom zdravlju Svetske zdravstvene organizacije**

Suočavanje sa izazovima, građenje rešenja

Helsinki, Finska, 12–15. januar 2005.

EUR/04/5047810/6

14. januar 2005.

52667

Deklaracija o mentalnom zdravlju za Evropu

Suočavanje sa izazovima, građenje rešenja

Preambula

1. Mi, ministri zdravlja država članica Evropskog regiona Svetske zdravstvene organizacije (SZO), u prisustvu Evropskog komesara za zdravlje i zaštitu korisnika, i Regionalnog direktora SZO za Evropu, učesnici Ministarske konferencije SZO o mentalnom zdravlju, održanoj u Helsinkiju od 12. do 15. januara 2005, smatramo da mentalno zdravlje i mentalna dobrobit predstavljaju temelje kvaliteta života i produktivnosti pojedinaca, porodica, zajednica i naroda, koji omogućavaju da ljudi iskuse život kao smislen i da budu kreativni i aktivni građani. Verujemo da je primarni cilj aktivnosti u vezi sa mentalnim zdravljem ostvarivanje pozitivnog uticaja na dobrobit i funkcionisanje ljudi, usredsređivanjem na njihove sopstvene snage i izvore, povećanjem rezilijentnosti i jačanjem spoljašnjih zaštitnih faktora.
2. Smatramo da unapređenje mentalnog zdravlja i prevencija, lečenje, nega i rehabilitacija osoba koje imaju probleme mentalnog zdravlja predstavljaju prioritet za SZO i države članice, za Evropsku zajednicu (EZ) i Savet Evrope, kao što je izraženo u rezolucijama Skupštine Svetske zdravstvene organizacije i Izvršnog odbora SZO, Regionalnog komiteta SZO za Evropu i Saveta Evropske zajednice. Ove rezolucije podstiču države članice, SZO, EZ i Savet Evrope da preduzmu akcije kojima bi se smanjio teret problema mentalnog zdravlja i unapredilo mentalno zdravlje.
3. Potvrđujemo naše poštovanje rezolucije EUR/RC51/R5 o *Atinskoj deklaraciji o mentalnom zdravlju*, katastrofama izazvanim ljudskim faktorom, stigmatizaciji i zaštiti u okviru zajednice, kao i rezolucije EUR/RC53/R4 usvojene od strane Regionalnog komiteta SZO za Evropu u septembru 2003, kojom se izražava zabrinutost zbog nesmanjenog tereta mentalnih poremećaja u Evropi i zbog činjenice da mnoge osobe sa problemima mentalnog zdravlja, uprkos razvoju efikasnih intervencija, ne dobijaju lečenje i negu koja im je potrebna. Regionalni komitet je zatražio od Regionalnog direktora:
 - da problemi mentalnog zdravlja dobiju prioritet prilikom sprovođenja aktivnosti vezanih za osavremenjivanje politike *Zdravlje za sve*;
 - da se organizuje Ministarska konferencija o mentalnom zdravlju u Evropi u Helsinkiju u januaru 2005.
4. Navodimo rezolucije koje podržavaju akcioni program o mentalnom zdravlju. Rezolucija EB109.R8, usvojena od strane Izvršnog odbora SZO u januaru 2002, a koju je podržala Skupština Svetske zdravstvene organizacije rezolucijom WHA55.10 u maju 2002, poziva države članice SZO:
 - da usvoje preporuke sadržane u Izveštaju o svetskom zdravlju 2001 (*The World Health Report 2001*);
 - da uspostave politike mentalnog zdravlja, programe i zakonodavstvo, zasnovane na savremenim saznanjima i poštovanju ljudskih prava, uz konsultovanje svih zainteresovanih strana u oblasti mentalnog zdravlja;
 - da povećaju finansijska ulaganja u mentalno zdravlje kao neodvojivi deo dobrobiti stanovništva, kako u svojim državama, tako i u bilateralnoj i multilateralnoj saradnji.
5. Rezolucije Saveta Evropske zajednice, preporuke Saveta Evrope i rezolucije SZO još od 1975. godine priznaju značaj uloge koju ima unapređenje mentalnog zdravlja i štetnu povezanost između problema mentalnog zdravlja i društvene

marginalizacije, nezaposlenosti, beskućništva i poremećaja vezanih za zloupotrebu alkohola i drugih supstanci. Prihvatamo značaj odredbi Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvencije o pravima deteta, Evropske konvencije o prevenciji torture i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja i Evropske socijalne povelje, kao i zalaganja Saveta Evrope za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja, koje je izraženo u Deklaraciji Ministarske konferencije o mentalnom zdravlju u budućnosti (Stokholm, 1985) i u drugim preporukama usvojenim na ovom polju, posebno u Preporuci R(90)22 o zaštiti mentalnog zdravlja nekih vulnerabilnih grupa u zajednici i Preporuci Rec(2004)10 koja se odnosi na zaštitu ljudskih prava i dostojanstva osoba sa mentalnim poremećajima.

Opseg

6. Mnogi aspekti politike i službi mentalnog zdravlja u celoj evropskoj regiji prolaze kroz proces transformacije. Politika i službe trude se da postignu društveno uključivanje i jednakost, i imaju sveobuhvatan pogled na uravnoteženost između potreba i koristi od raznovrsnih aktivnosti vezanih za mentalno zdravlje usmerenih na stanovništvo u celini, rizične grupe i osobe sa problemima mentalnog zdravlja. Službe postaju dostupne u širokom spektru okruženja u zajednici, umesto isključivo u izolovanim i velikim institucijama. Verujemo da je ovo pravi i neophodan put. Pozdravljamo činjenicu da politika i praksa mentalnog zdravlja sada obuhvataju:
 - i. unapređenje mentalnog zdravlja;
 - ii. borbu protiv stigmatizacije, diskriminacije i isključivanja iz društva;
 - iii. prevenciju problema mentalnog zdravlja;
 - iv. negu osoba sa problemima mentalnog zdravlja, obezbeđivanje sveobuhvatnih i efikasnih službi i intervencija, pružanje mogućnosti učestvovanja i izbora, kako korisnicima službi tako i onima koji o njima brinu¹;
 - v. oporavak i uključivanje u društvo osoba koje doživele ozbiljne probleme mentalnog zdravlja.

Prioriteti

7. Moramo da nastavimo rad na platformi o reformi i modernizaciji u Evropskoj regiji SZO, razmenjujemo iskustva i učimo iz njih, i da budemo svesni jedinstvenih karakteristika pojedinačnih zemalja. Smatramo da su ovo osnovni prioriteti za sledeću deceniju:
 - i. negovati svest o važnosti mentalnog zdravlja;
 - ii. kolektivna borba protiv stigmatizacije, diskriminacije i nejednakosti, osnaživanje i pružanje podrške osobama sa mentalnim problemima i njihovim porodicama, kako bi bili aktivni učesnici u ovom procesu;
 - iii. kreirati i sprovesti sveobuhvatne, integrisane i efikasne sisteme mentalnog zdravlja, koji uključuju unapređenje zdravlja, prevenciju, lečenje i rehabilitaciju, negu i oporavak;
 - iv. razmotriti potrebu za kompetentnom radnom snagom, koja postoji u svim navedenim oblastima;
 - v. prihvatiti iskustvo i znanje korisnika službi i pružalaca nege, kao važnu osnovu za planiranje i razvoj službi mentalnog zdravlja.

¹ U ovom slučaju se misli na članove porodice, prijatelje ili druge neformalne pružaoce nege.

Akcije

8. Podržavamo tvrdnju da nema zdravlja bez mentalnog zdravlja. Mentalno zdravlje ima centralno mesto u ljudskom, društvenom i ekonomskom kapitalu nacije i stoga bi ga trebalo smatrati suštinskim i sastavnim delom ostalih oblasti javne politike, kao što su ljudska prava, društvena zaštita, obrazovanje i zapošljavanje. Stoga mi, ministri odgovorni za zdravlje, preuzimamo obavezu, u skladu sa nacionalnim ustavnim strukturama i odgovornostima, da priznamo potrebu za postojanjem sveobuhvatne politike mentalnog zdravlja zasnovane na dokazima, i da razmotrimo načine i sredstva za razvoj, sprovođenje i osnaživanje takvih politika u našim zemljama. Takva politika, čiji cilj je postizanje mentalnog zdravlja i uključenost u društvo osoba sa problemima mentalnog zdravlja, zahtevaju pokretanje akcije u sledećim oblastima:
 - i. unapređenje mentalnog zdravlja stanovništva u celini, uz pomoć mera koje imaju za cilj razvijanje svesti i pozitivne promene za pojedince i porodice, zajednice i građansko društvo, obrazovne i radne sredine, i vlade i državne službe;
 - ii. razmatranje potencijalnog uticaja svih javnih politika na mentalno zdravlje, sa posebnim osvrtom na vulnerabilne grupe, ukazujući na centralno mesto mentalnog zdravlja u stvaranju zdravog i produktivnog društva bez isključivanja iz zajednice;
 - iii. borba protiv stigmatizacije i diskriminacije, obezbeđivanje zaštite ljudskih prava i dostojanstva i sprovođenje neophodnih zakonskih propisa kako bi se osobe pod rizikom ili koje pate od problema i bolesti mentalnog zdravlja, osnažile za potpuno i ravnopravno učestvovanje u društvu;
 - iv. ponuditi namensku podršku i intervencije koje uzimaju u obzir životno doba osoba pod rizikom, posebno kada je reč o roditeljstvu i obrazovanju dece i mladih, i nezi starih osoba;
 - v. razvoj i sprovođenje mera za smanjenje uzroka problema mentalnog zdravlja, komorbidnosti i suicida;
 - vi. povećavanje mogućnosti i sposobnosti lekara opšte prakse i službi primarne zaštite, stvaranje mreže specijalizovane medicinske i nemedicinske zaštite, kako bi se osobama sa problemima mentalnog zdravlja ponudili efikasan pristup, identifikacija i lečenje;
 - vii. osobama sa ozbiljnim problemima mentalnog zdravlja ponuditi efikasnu i sveobuhvatnu negu i lečenje, u okruženju i na način koji odgovara njihovim ličnim sklonostima i obezbeđuje zaštitu od zanemarivanja i zlostavljanja;
 - viii. uspostavljanje partnerstva, koordinacije i liderstva između regiona, zemalja, sektora i agencija koji imaju uticaj na mentalno zdravlje i uključivanje u društvo pojedinaca i porodica, grupa i zajednica;
 - ix. stvaranje programa za obrazovanje i obuku, kako bi se obezbedio dovoljan broj kompetentne multidisciplinarnе radne snage;
 - x. procena stanja mentalnog zdravlja i potreba stanovništva, specifičnih grupa i pojedinaca, na način koji omogućava poređenje u okviru nacije i između različitih nacija;
 - xi. obezbeđivanje pravičnih i adekvatnih finansijskih sredstava za ispunjenje ovih ciljeva;
 - xii. pokretanje istraživanja i podrška širenju navedenih akcija.
9. Svesni smo koliko je važno i neodložno suočavanje sa izazovima i građenje rešenja zasnovanih na dokazima. Stoga podržavamo Akcioni plan mentalnog zdravlja za Evropu i njegovo sprovođenje širom Evropskog regiona SZO, s tim da

svaka zemlja prilagodava stavke plana prema sopstvenim potrebama i resursima. Zalažemo se, takođe, za solidarnost širom Regiona i razmenu znanja, najbolje prakse i stručnosti.

Odgovornosti

10. Mi, ministri zdravlja zemalja članica Evropskog regiona SZO, obavezujemo se da ćemo podržati sprovođenje sledećih mera, u skladu sa ustavnom strukturom i politikom svake pojedinačne zemlje i sa nacionalnim i podnacionalnim potrebama, okolnostima i resursima:
 - i. uvođenje politike i zakona o mentalnom zdravlju koji postavlja standarde za aktivnosti u oblasti mentalnog zdravlja i štiti ljudska prava;
 - ii. koordinacija odgovornosti u okviru vlade, za formulisanje, širenje i sprovođenje politike i zakonskih propisa značajnih za mentalno zdravlje;
 - iii. procena uticaja vladinih mera na mentalno zdravlje stanovništva;
 - iv. eliminacija stigmatizacije i diskriminacije i jačanje uključivanja u društvo, širenjem svesti javnosti i osnaživanjem osoba pod rizikom;
 - v. osobama sa problemima mentalnog zdravlja ponuditi izbor i učestvovanje u procesu nege, imajući u vidu njihove različite potrebe i kulturu;
 - vi. revizija zakonodavstva i, ukoliko je potrebno, uvođenje zakona o jednakim mogućnostima ili zakona protiv diskriminacije;
 - vii. unapređenje mentalnog zdravlja u obrazovanju i zapošljavanju, zajednicama i drugim relevantnim okruženjima putem intenzivnije saradnje između agencija odgovornih za zdravlje i drugih relevantnih sektora;
 - viii. prevencija faktora rizika tamo gde se pojavljuju, na primer, podržavanjem razvoja radnih sredina koje pogoduju mentalnom zdravlju i podsticanjem obezbeđivanja podrške na poslu ili što bržeg povratka na posao osoba koje su se oporavile od problema mentalnog zdravlja;
 - ix. posvećivanje pažnje prevenciji suicida i uzrocima štetnog stresa, nasilja, depresije, anksioznosti i zloupotrebe alkohola i drugih supstanci;
 - x. priznavanje i učvršćivanje centralne uloge primarne zdravstvene zaštite i lekara opšte prakse, i jačanje njihove sposobnosti da preuzimaju odgovornost za mentalno zdravlje;
 - xi. razvoj službi mentalnog zdravlja u zajednici koje bi zamenile negu u velikim institucijama za osobe sa ozbiljnim problemima mentalnog zdravlja;
 - xii. jačanje mera kojima se okončava nehuman i ponižavajući tretman;
 - xiii. intenzivirati partnerstvo između agencija koje se bave negom i podrškom, kao što su zdravlje, socijalna zaštita, stanovanje, obrazovanje i zapošljavanje;
 - xiv. uključiti mentalno zdravlje u nastavne planove svih zdravstvenih radnika i uspostaviti kontinuiranu profesionalnu edukaciju i programe obuke za radnike u oblasti mentalnog zdravlja;
 - xv. ohrabriti razvoj specijalizovanih stručnih grupa radnika u oblasti mentalnog zdravlja, koje bi se bavile specifičnim potrebama različitih grupa, npr. dece, mladih, starih i osoba sa dugotrajnim i ozbiljnim problemima mentalnog zdravlja;
 - xvi. uzimajući u obzir teret bolesti, obezbediti dovoljne resurse za mentalno zdravlje, s tim da se investicije u mentalno zdravlje mogu identifikovati u okviru ukupnih troškova zdravstva, kako bi se uspostavio paritet sa investicijama u drugim oblastima zdravstva;

- xvii. razvoj praćenja pozitivnog mentalnog zdravlja i problema mentalnog zdravlja, uključujući i faktore rizika i ponašanje kojim se traži pomoć, kao i praćenje implementacije;
 - xviii. zatražiti da se sprovede istraživanje u slučajevima kada aktuelno znanje ili tehnologija nisu dovoljni i publikovati rezultate istraživanja.
11. Podržaćemo nevladine organizacije aktivne na polju mentalnog zdravlja i stimulisati stvaranje nevladinih organizacija i organizacija korisnika službi. Posebno pozdravljamo organizacije aktivne u:
- i. organizovanju korisnika koji su angažuju u razvijanju sopstvenih aktivnosti, uključujući osnivanje i vođenje grupa za samopomoć i obuku u sposobnostima oporavka;
 - ii. osnaživanju vulnerabilnih i marginalizovanih osoba i zastupanju njihovih interesa;
 - iii. obezbeđivanju službi u zajednici koje uključuju korisnike;
 - iv. razvijanju veština i sposobnosti prevladavanja i pružanja nege za porodice pacijenata i osobe koje brinu o njima, i njihovom aktivnom učešću u programima zaštite;
 - v. pravljenju planova za poboljšanje roditeljstva, obrazovanja i tolerancije, i za borbu protiv alkoholizma i drugih poremećaja vezanih za zloupotrebu supstanci, protiv nasilja i kriminala;
 - vi. razvijanju lokalnih službi koje su usmerene na potrebe marginalizovanih grupa;
 - vii. vođenju telefonskih i internet savetovališta za osobe u kriznim situacijama, žrtve nasilja ili potencijalne samoubice;
 - viii. stvaranju mogućnosti za zapošljavanje osoba sa invaliditetom.
12. Pozivamo Evropsku komisiju i Savet Evrope da na osnovu svojih ovlašćenja podrže sprovođenje ove Deklaracije o mentalnom zdravlju SZO za Evropu.
13. Zahtevamo od Regionalnog Direktora SZO za Evropu da pokrene akcije u sledećim oblastima:
- (a) *Partnerstvo*
 - (i) ohrabriti saradnju u ovoj oblasti sa međuvladinim organizacijama, uključujući Evropsku komisiju i Savet Evrope.
 - (b) *Informacije u zdravstvu*
 - (i) podržati države članice u razvoju sistema praćenja mentalnog zdravlja;
 - (ii) obezbediti komparativne podatke o stanju i napretku mentalnog zdravlja i službi mentalnog zdravlja u zemljama članicama.
 - (c) *Istraživanje*
 - (i) uspostaviti mrežu kolaborativnih centara za mentalno zdravlje koji pružaju mogućnosti za međunarodna partnerstva, kvalitetno istraživanje i razmenu istraživača;
 - (ii) prikupiti i publikovati najbolje dokaze o dobroj praksi koji su dostupni, uzimajući u obzir etičke aspekte mentalnog zdravlja.
 - (d) *Razvoj politike i službi*
 - (i) podrška vladama obezbeđivanjem ekspertize kako bi reforma mentalnog zdravlja bila utemeljena na efikasnim politikama mentalnog zdravlja koje

uključuju zakonodavstvo, uređenje službi, unapređenje mentalnog zdravlja i prevenciju problema mentalnog zdravlja;

- (ii) ponuditi pomoć za uspostavljanje programa obuke za edukatore;
- (iii) pokrenuti razmenu inovatora;
- (iv) pružiti pomoć prilikom formulacije istraživačkih politika i pitanja;
- (v) ohrabriti nosioce promena uspostavljanjem mreže nacionalnih lidera reforme i ključnih državnih službenika.

(e) Zastupanje

- (i) informisati i pratiti politike i aktivnosti koje pozitivno utiču na poštovanje ljudskih prava, uključenje u društvo osoba sa problemima mentalnog zdravlja i na smanjenje stigmatizacije i diskriminacije uperene protiv ovih osoba;
- (ii) osnažiti korisnike, osobe koje brinu o njima i nevladine organizacije informacijama i koordinisati aktivnosti između zemalja;
- (iii) podržati države članice u razvoju informacione baze koja bi pomogla osnaženje korisnika službi mentalnog zdravlja;
- (iv) olakšati međunarodnu razmenu iskustva uz pomoć ključnih regionalnih i lokalnih nevladinih organizacija;
- (v) pružiti objektivne i konstruktivne informacije medijima, nevladinim organizacijama i drugim zainteresovanim grupama i pojedincima.

14. Zahtevamo od Regionalne kancelarije SZO za Evropu da preduzme neophodne korake kako bi se obezbedila puna podrška razvoju i sprovođenju politike mentalnog zdravlja i kako bi aktivnosti i programi za ispunjenje zahteva ove Deklaracije dobili adekvatan prioritet i sredstva.

15. Obavezujemo se da ćemo izvestiti SZO o toku sprovođenja ove Deklaracije u našim zemljama na sastanku vlada koji će biti održan pre 2010. godine.

Ministar zdravlja i socijalnih službi Finske

Regionalni direktor SZO za Evropu